

Memòria històrica i forjadors d'opinió

Francesc Serrano

Llicenciat en Història. Membre del Consell Nacional del PSC

120

Crec que no cal discutir massa per arribar a l'acord que el coneixement del passat determina la interpretació del nostre present i, consegüentment, el del nostre futur; o per dir-ho més ben dit amb paraules de Xavier Zubiri: «Estudiar el passat és estudiar el present no perquè aquest sigui la prolongació del primer, sinó perquè el present és el conjunt de possibilitats a que s'ha reduït el passat».

No hauríem de pensar que aquestes apreciacions són tan de sentit comú que es converteixen en banals, perquè no és així. Ara mateix la dreta, hereva de molts dels principis conservadors que van inspirar l'aixecament militar del 36, té la intenció de mostrar que el passat històric més immediat relacionat amb la Guerra Civil i el franquisme primerenc no té res a veure amb el nostre present. Han aparegut inefables autors que, més enllà de l'oportunisme d'una nova clientela, estan dedicats exclusivament a embrutar els fets perjudicials per als seus interessos actuals, a promoure l'oblit, a igualar els morts, sense aprofundir –per conveniència, no

per desconeixement– ni en els principis ni en els valors que cadascun dels contendents representaven, ni el temps que uns van fer durar l'odi i la revenja.

S'ha dit, i sembla que és veritat, que s'han escrit més llibres sobre la Guerra Civil espanyola que sobre la II Guerra Mundial. La voluntat de recuperar la memòria històrica d'una generació jove i un canvi substancial en el marc polític de l'Estat ha incrementat els estudis relatius a les repressions sagnants de guerra i de postguerra. Però encara que hi ha magnífiques excepcions, no hi ha tanta proliferació de treballs històrics relatius als processos repressius de la vida quotidiana de la postguerra. És veritat que han sortit autèntiques meravelles de memòries i records de protagonistes significats del bàndol republicà, o que buscant en llibreries de vell es poden trobar les interpretacions immediates de la victòria per part del guanyadors. Per això és d'agrair quan, enriquint aquestes excepcions, van apareixent treballs força interessants i documentats relatius a l'opressió fosca i bruna que es produïa en la

dècada dels quaranta en tots els àmbits de la vida quotidiana.

Francesc Vilanova i Vila-Abadal ha estudiat amb rigor l'anàlisi dels discursos del franquisme (i del seus autors), filtrats a través d'alguns dels principals mitjans de difusió de Barcelona, durant el període 1939- 1945, els anys de la segona guerra mundial que van configurar el món que nosaltres hem conegut (...) i de les reaccions de personatges de les diverses famílies franquistes, des de falangistes –somiadors retòrics d'imperis– fins als integristes clericals, que eren capaços d'harmonitzar el seu accentuat 'catolicisme' personal amb un fred menyspreu, molt allunyat de l'esperit evangèlic, pel pròxim vençut», com diu encertadament Àngel García i Fontanet prologuista habitual del treball de Francesc Vilanova.

No és la primera vegada que Vilanova aborda les relacions de poder i opinió a l'interior del món de la premsa barcelonina del primer franquisme (ha estudiat especialment les relacions entre Gaziel i Carlos Godó Valls) en el marc de l'aplicació de la Llei de Responsabilitats Polítiques de fe-

brer del 39, on el franquisme va unificar tota la disbauxa jurídica que emparava la repressió.² Ara, però, ho fa exhaustivament, guiant-nos pas a pas, autor a autor, publicació a publicació, per *La Vanguardia* dita aleshores *Espanyola*, *Destino* i *La Solidaridad Nacional*, *Diario de Barcelona*, la revista *Mundo* de l'Agència EFE, etc., i pels textos de Santiago Nadal, Ignacio Agustí, Carlos Sentís, Ramón Garriga, Manuel Brunet, Juan Ramón Masoliver, Andrés Revesz, i d'altres, on gairebé dia a dia les diverses famílies benpensants del Règim (monàrquics, antiliberals, falangistes, filogermànics i pronazis, catòlics integristes, antisemites i per sobre de tot antidemòcrates i franquistes de tot cor) van desgranant les seves opinions relatives als esdeveniments del món en conflicte, sublimant els seus interessos corporatius i ideològics, aconseguint la quadratura del cercle: sigui quin sigui el fet opinat –Dunkerque, la caiguda de França, Stalingrad, Normandia, etc.– podeu escollir; bé, doncs, no importa el resultat de la batalla, el més florit de cada casa aconsegueix posar a Franco al costat del guanyador i el que té més mèrit: aquest combat ja s'havia avançat durant la Guerra Civil i ells ja ho havien previst i passí el que passí a Europa i al món, és bo per Espanya (la seva), per Sa Santedat Pius XII, i per sobre de totes les coses pel clarivident Caudillo (el seu).

Nombrosos són els exemples –potser excessius fins al punt de perjudicar la fluïdesa del text– que l'autor ha anat recollint per il·lustrar el canvi diari, quasi inaprecia-

ble, però que en la perspectiva dels gairebé cinc anys de Guerra Mundial palesa l'acomodació del pensament dels periodistes, ajustant la interpretació dels esdeveniments a l'interès de cadascuna de les famílies del Règim. Així veiem com Adolf Hitler, invencible salvador d'Europa davant dels parlamentarismes caducs i defensor dels valors de la societat cristiana occidental, fa front victoriós a les hordes asiàtiques del comunisme (literal); després, poc a poc va perdent la seva aura i acaben sent inadmissibles –per falta de cristianisme– els seus horrors repressius per als nostres periodistes. No deixa de ser una gran habilitat que alhora escamotegin de la jugada la repressió que s'estava practicant davant dels seus ulls amb els seus compatriotes. Mussolini també deixa de ser un admirat inspirador per caure en la descripció d'un pobre home en un pobre país, ràpidament substituït com a referent per Víctor Manuel, el rei de poca durada post-mussoliniana. Les democràcies lliberals passen de ser caduques a ser admirades per la seva força, i afalagades i encoratjades a disposar (si escau) de nosaltres per comba-

tre l'enemic comú: el comunisme. Pius XII es converteix progressivament en la gran peça per aconseguir un armistici al front occidental i evitar la matança de la guerra, atorgant-li a l'Església el paper d'integració ideològica que tant bé els hi havia anat als insurrectes espanyols per agredir gent aleshores tan diversa com falangistes i requetés, clar que aquesta demanda es fa insistent quan ja no cal ser un oracle per endevinar com aniran els daus. Evidentment, tot això sota els matisos que cada mitjà d'opinió escrita representava. Aquests canvis podrien ser vistos com una demostració d'afortunada intel·ligència analítica capaç de reajustar posicions davant d'un estímul advers, però hi ha quelcom més. És inevitable pensar en termes d'oportunisme que ha de ser interpretat més com una mostra del caràcter d'aquell temps que com una comprensible flaqueza humana.

La publicació del treball de Francesc Vilanova ha provocat reaccions més enllà del món acadèmic, demostrant que el passat referit arriba encara fins nosaltres provocant controvèrsia. Repassem dos exemples il·lustradors.

**Aquest llibre és un bon representant
de la rebel·lió necessària que ens ha d'ajudar
a interpretar la nostra realitat
front a un concepte estàtic i interessat
de la història.**

Tanmateix subliminalment, doncs no va fer referència directa al llibre, a *La Vanguardia* (ara a soles, sense adjectivar) s'ha publicat un article de Carles Nadal amb el títol «*Periodismo aliadófilo bajo el régimen de Franco*» que podríem qualificar de dur, on renyava els que no entenen de matisos de l'època, fent-nos veure la quantitat i qualitat d'aliadófils que tenia la premsa barcelonina, i el malament que s'ho van passar aquests lliberals en el moment més àlgid del nazisme i els seus aliats. Nadal ho deu saber de primera mà, però no és aquesta la impressió que a hom li queda després de llegir el llibre de Vilanova. En qualsevol cas, sembla excessiva la descripció que Carles Nadal fa de la secció internacional de *La Vanguardia* (no afegeix *española*) qualificant-la de «*reducto aliadófilo (...) y un foco de antifranquismo*». Sembla que es compleix una prevenció històrica que diu que el problema de la història contemporània és que viuen els que recorden l'època en la que encara existien opcions, i sembla difícil adoptar la postura del historiador, per a qui han quedat fixades totes elles, cancel·lades pels fets consumats.

També és si més no curiós el capítol que Vilanova dedica íntegrament a Carlos Sentís, un altra ploma il·lustre amb fama d'espiaeta, que encara avui en dia ens ajuda a interpretar la més rabiosa actuali-

tat. Sota el títol de «*Periodista triunfador*» s'analitza la trajectòria periodística que reflecteixen les publicacions del moment i algun llibre-reportatge editat poc després de la Guerra Mundial. En aquest apartat hom es pot passejar amb Sentís i De Gaulle per l'Àfrica de la França lliure, o acompanyar també l'únic periodista espanyol al camp de concentració nazi de Dachau i que no va informar de la presència de compatriotes seus, o potser perquè no els considerava compatriotes. Relata el seu passeig pel camp amb descripcions d'aquella monstruositat on es recullen impressions banals com «*parecia una exposición o feria de muestras (...) de seres archisucios*» o la «*del niño judío (...) con cara de pillete (...) que ríe a carcajadas mientras me enseña un cadaver y me pide un cigarrillo*». Amb Sentís al costat podem assistir al procés de Nurenberg, on es valora la roba més o menys elegant dels processats nazis, alguns d'ells –sembla ser– de contrastada elegància, com el ministre d'Affers Exteriors Von Ribentropp, o la gàbia de periquitos que li va semblar la sala de traductors. ¡Ep! Insuperable el comentari que fa el nostre periodista de la veu de la traductora pèl-roja que ja per sempre més tindrà per a Sentís Goering, i que reconeix anys després en una sessió de l'ONU tot dient-se: òndia!, aquest diplomàtic africà és el Mariscal de l'Aire del Reich.

Més enllà de l'habilitat o el interès que un periodista o altre tingui per determinats temes, el que surt al llarg del treball erudit de Francesc Vilanova és la utilització dels mitjans de comunicació (en aquests cas la premsa barcelonina escrita) per formar l'opinió dels estaments més il·lustrats de la Barcelona dels 40 i resituar-se ells i el Règim. Aquest llibre és un bon representant de la rebel·lió necessària que ens ha d'ajudar a interpretar la nostra realitat front a un concepte estàtic i interessat de la història.

Reproduïm, per acabar, l'últim paràgraf del llibre que és el seu millor resum: «Mentre esperaven que l'amenaça de tempesta es diluís, a la Barcelona franquista (...) es rearmaven doctrinalment i recapitulaven: on hi va haver '*beligerancia moral*' y col·laboració, s'havia d'haver entès neutralitat '*benévola y vigilante*'; on s'havia dit feixisme o totalitarisme, es volia dir autoritarisme, '*règim catòlic i espanyol*' o futura '*democràcia orgànica*'. Calia resistir i guanyar temps; reescriure la història i desitjar que ningú no fos massa escrupolós a l'hora de llegir-ne les reinterpretacions». Vist des d'aquí, a fe que ho van aconseguir. Almenys que no quedi així en la memòria col·lectiva.

¹ Vilanova i Vila-Abadal, Francesc de (2005): *La Barcelona franquista i l'Europa totalitària (1939-1946)*. *Lectures polítiques de la segona guerra mundial*. Empúries. Barcelona.

² Vilanova i Vila-Abadal, Francesc (1999): *Repressió política i coacció econòmica. Les responsabilitats polítiques de republicans i conservadors catalans a la postguerra (1939-1942)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.